

Arkadiusz Tyda

Ukraińska tożsamość Łemków na przykładzie działalności Organizacji Obrony Łemkowszczyzny w Ameryce

Słowa kluczowe: *Łemkowie, Łemkowszczyzna, Ukraina, tożsamość, organizacja*
Keywords: *Lemkos, Lemkivshchyna, Ukraine, identity, organization*

Przyjmuje się, że pierwsi Łemkowie wyemigrowali do Stanów Zjednoczonych w latach 70. XIX w. W kolejnych dekadach przybywała tam coraz większa ich liczba. Z czasem niektóre wioski na Łemkowszczyźnie opustoszały. W nowym otoczeniu imigranci poszukiwali stabilizacji, ale chcieli także kultywować tradycje swoich przodków. W tym celu zaczęli zakładać Kościoły, a później organizacje świeckie. Przy zetknięciu z wieloma etnicznościami często zadawali sobie pytanie o własną tożsamość. Jedną z najsilniejszych opcji identyfikacji narodowych wśród Łemków była tendencja ukrajinofilska¹.

Organizacją, która skupiła wokół siebie Łemków o ukraińskiej tożsamości w sposób najbardziej trwały i przetrwała do współczesności jest Organizacja Obrony Łemkowszczyzny w Ameryce (OOŁ), która powstała w 1936 r. z przekształcenia stworzonego trzy lata wcześniej Centralnego Komitetu Obrony Łemkowszczyzny w Ameryce. Celem działaczy było niesienie „moralnej i materialnej pomocy braciom z ojczystej ziemi”². Społeczność łemkowska w USA związana z OOŁ od początku działalności była zdecydowanie pro-ukraińska, uważała Łemkowszczyznę za część

¹ Według ukrajinofilów Ukraina wraz z Kijowem była pierwszym państwem wschodnich Słowian, zob. P.J. Best, *Cztery opcje narodowej identyfikacji karpatorusińskich imigrantów w Ameryce Północnej od późnego XIX do wczesnego XXI wieku (szkic oraz studium przypadku)*, [w:] *Łemkowie, Bojkowie, Rusini. Historia, współczesność, kultura materialna i duchowa*, t. 4, cz. 1, red. S. Dudra et al., Słupsk–Zielona Góra 2012, s. 43.

² T. Kopka, *Працюйте щиро на добро свого народу й бог вам допоможе*, „Лемківські вісті” June, 1674, nr 6(71), vol. 7, s. 1; M. Duplak, *Організація Оборони Лемківщини в Америці*, „Лемківщина” 1994, nr 1, s. 21.

Ukrainy, a Łemków przede wszystkim za Ukraińców i znajdowała się w opozycji do poglądów moskwofilskich i starorusińskich:

Była kiedyś Łemkowszczyzna razem z Kijowem i Lwowem, to powinna ona być razem z nimi i teraz. [...] dobrze wiadomo, że Moskale to potomkowie tych uro-fińskich mongolskich plemion, które podbiła Ruś, a Łemkowie to słowiańskie plemię Białochorwatów, które razem z innymi słowiańskimi plemionami stworzyło nasze pierwsze książęce państwo, stolicą którego był Kijów³.

Przed II wojną światową udało się powołać 26 oddziałów OOŁ⁴. Jak podkreśla Maria Duplak, chęć ich tworzenia wynikała z potrzeb duchowych Łemków oraz przywiązania do swojej tradycji:

[...] ludzie przywieźli ze sobą na emigrację miłość do Boga, do swojego narodu, tradycji, kultury i zwyczajów. Te uczucia nakazywały im organizować się, tworzyć cerkiewne bractwa, budować cerkwie, organizować braterskie towarzystwa pomocy. Jednak przyszedł czas, kiedy to nie wystarczało i trzeba było stworzyć swoje własne organizacje⁵.

Według działaczy stworzenie organizacji wynikało ze „zwykłych ludzkich potrzeb” – główną z nich było niesienie pomocy Ukrainie, zagrożonej w latach 30. XX w. ze strony Moskwy. W Polsce zaś Łemków zaczęto poddawać polonizacji, a wraz z nakazem zaniechania używania łemkowskiej mowy zamierała ich kultura⁶. Z kolei ci rodacy, którzy zdecydowali się na emigrację do USA, nie znali języka angielskiego i często nie byli wykwalifikowanymi pracownikami, więc napotykali na wiele trudności związanych z życiem na obczyźnie. Dlatego i oni potrzebowali wsparcia⁷.

Organizacja rozwijała się w szybkim tempie, jednak wraz z nadejściem II wojny światowej zawiesiła swoją działalność⁸. Przyczyną utraty autorytetu były podejrzenia o współpracę społeczności ukraińskiej z nazistami⁹. Julian Nalysnyk¹⁰ tłumaczył

³ *Дві лемківські організації*, „Лемківські вісті” April 1962, nr 4(46), vol. 5, s. 1.

⁴ Archiwum Muzeum Łemkowskiego OOŁ w Stamford (AMŁ), Oddziały OOŁ, zbiory nieuporządkowane; B. Horbal, *Lemko Studies. A Handbook*, New York 2010, s. 294.

⁵ M. Duplak, *op. cit.*, s. 21.

⁶ Z. Wojtowycz, *59 літ діяльності 1-го відділу OOЛ в Нью Йорку*, [w:] *XXIII Крайовий З'їзд. 31 жовтня – 1 листопада*, red. M. Duplak, W. Kikta, B. Czajkowski, East Hanover, N.J. 1992, s. 50-51.

⁷ Archiwum Oddziału III OOŁ (AOIII OOŁ), zbiory nieuporządkowane.

⁸ *Idem*, M. Duplak, *op. cit.*, s. 21; Z. Wojtowycz, *op. cit.*, s. 52; Z. Wojtowycz, *1-ий Відділ OOЛ, Нью Йорк, Н. Й.*, [w:] *XXV Крайовий З'їзд Організації Оборону Лемківщини.: 18-19 вересня, 1999 Йонкерс, Н. Й.*, Yonkers, N. Y. 1999, s. 55; J. Kotliar, *3-ий Відділ Організації Оборону Лемківщини, Пассейк, Н. Дж.*, [w:] *XXIII Крайовий З'їзд*, s. 64.

⁹ *Carpathian Rus' as Western Ukraine*, [w:] *Section Two. Articles and Discussion*, „Karpatska Rus” May 2011, nr 1/2 (Winter/Spring), vol. 81, s. 7.

¹⁰ Julian Nalysnyk ur. 1.07.1890 r. w wiosce Krasna w pow. krośnieńskim na Łemkowszczyźnie. Do szkoły podstawowej chodził w swojej wiosce, szkołę średnią ukończył w Nowym Sączu, a studia prawnicze na uniwersytetach w Lwowie i Krakowie, *Д-р Юліан Налисник*, „Лемківські вісті” May, 1960, nr 5(23), vol. 3, s. 1. J. Nalysnyk należał do Ukraińskich Siczowych Strzelców, walczył w I wojnie światowej. Po wojnie był członkiem dyplomatycznej misji Ukraińskiej Narodowej

powody zaprzestania aktywności tym, że OOŁ miała charakter antyrosyjski i antykomunistyczny, a kiedy Rosjanie stali się sojusznikami Ameryki, starali się rozszerzać wpływy i piętnowali wszystkie inicjatywy, które były ukraińskie, „[...] przyczepiając każdemu Ukraińcowi łatkę nacjonalisty i famulusa Hitlera – działalność Towarzystwa została całkiem przerwana”¹¹.

Po II wojnie światowej władze Polski, jak pisał Zenon Wojtowycz, starały się „[...] ogniem i mieczem zniszczyć wszystko co na tej ziemi [Łemkowszczyźnie] ukraińskie”¹². W kolejnych latach nastąpiły wysiedlenia z tego terenu: w latach 1944-1946 na Ukrainę, a w 1947 r. na Ziemię Zachodnie i Północne Polski (w ramach akcji „Wisła”). W latach 50. XX w. nastąpiła w Polsce częściowa demokratyzacja życia. Łemkowie zaczęli wówczas głośno domagać się prawa powrotu na swoje rodzinne ziemie. Ci znajdujący się na emigracji uznali, że w tej sytuacji ich rodacy będą potrzebowali większego wsparcia, by wywalczyć więcej swobód¹³.

Okolicznością sprzyjającą odrodzeniu organizacji było nasilenie się w II połowie lat 50. XX w. emigracji do USA¹⁴. W dodatku większość z nowoprzybyłych Łemków była orientacji proukraińskiej¹⁵. Szukali w Ameryce nowego domu, ale nie zapominali o rodakach¹⁶. W Yonkers 28 kwietnia 1957 r. zorganizowano „Zbory Łemków”, gdzie zapadła decyzja o odnowieniu działalności Organizacji Obrony Łemkowszczyzny. Ustalono wówczas, że zadaniem organizacji będzie:

Republiki w Bułgarii aż do zapanowania na Ukrainie moskiewskiego komunizmu. Osiadł w Dukli i tu skupił się na działalności na rzecz uświadamiania i obrony Łemków. Z jego inicjatywy przy materialnej pomocy łemkowskiej emigracji zza oceanu, zbudowano Narodowy Dom w Krasnej. W Dukli otworzył kancelarie adwokacką. Jego działalność nie podobała się okupantom, był prześladowany i więziony przez Polaków i Niemców. Zaraz po wyemigrowaniu do USA poświęcił się aktywności w łemkowskiej społeczności, zob. S. Żenecki, *Прощання голови ООЛ д-ра Юліана Налисника*, „Лемківські вісті” Мау 1960, nr 5(23), vol. 3, s. 2.

¹¹ J. Nalysnyk, *Організація Оборони Лемківщини – її ціль і завдання*, „Лемківські вісті” April 1958, nr 1, vol. 1, s. 1. Duża część Ukraińców uważała Niemcy za swego naturalnego sojusznika, gdyż za panowania Austro-Węgier ludność ukraińska w Galicji posiadała liczne swobody. Poza tym jedynie Niemcy dysponowały na tyle dużym potencjałem militarnym, aby pokonać Związek Radziecki – głównego przeciwnika Ukraińców. Do nawiązania bezpośrednich kontaktów między wywiadem niemieckim i Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów (OUN) doszło w 1939 r. Ukraińcy liczyli, że, podobnie jak w przypadku I wojny światowej, w nadchodzącym konflikcie zbrojnym zaistnieją szanse na podjęcie walki o niepodległość Ukrainy, zob. R. Drozd, B. Halczak, *Dzieje Ukraińców w Polsce w latach 1921-1989*, Warszawa 2010, s. 47.

¹² Z. Wojtowycz, *59 літ діяльності 1-го відділу ООЛ в Нью Йорку*, s. 52.

¹³ J. Nalysnyk, *op. cit.*, s. 1. UTSK stworzyła wówczas fundusz stypendialny dla uczniów szkół z ukraińskim językiem nauczania. M. Siwicki, członek rady, oszacował całkowitą wartość udzielonej pomocy na kwotę 600 tys. zł. Wspominał on o dużym udziale w przedsięwzięciu Ukraińsko-Amerykańskiego Komitetu Pomocy (The United Ukrainian American Relief Committee) z Filadelfii, związanego z Organizacją Obrony Łemkowszczyzny. J. Syrnyk, *Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne (1956-1990)*, Wrocław 2008, s. 151.

¹⁴ Z. Wojtowycz, *59 літ діяльності 1-го відділу ООЛ в Нью Йорку*, s. 52; *idem*, *1-ий Відділ ООЛ, Нью Йорк, Н. Й.*, s. 56.

¹⁵ B. Horbal, *op. cit.*, s. 295.

¹⁶ АОІІІООЛ, Wspomnienia członków III Oddziału OOŁ, zbiory nieuporządkowane.

[...] domaganie się od Polski pozwolenia na powrót dla naszych ludzi z niemieckich ziem do swoich gór i połonin na Łemkowszczyźnie; pomoc materialna tym naszym braciom i siostram Łemkom, którzy powrócili na swoje rodzinne ziemie i którzy potrzebują bezzwłocznej pomocy, bo oni tam muszą postawić dach nad głową¹⁷.

Po reaktywacji OOŁ zostało przywróconych do życia tylko 16 oddziałów (obecnie jest ich 11)¹⁸. W Nowym Jorku 18 października 1958 r. odbył się I zjazd odnowionej organizacji. Wybrano Główną Radę OOŁ w składzie: Julian Nalysnyk (przewodniczący), Dmitro Fenkanin i Iwan Siwik (zastępcy przewodniczącego). Organem prasowym stały się „Lemkivskie Visti”¹⁹. Gazetę wydawano w latach 1958-1979. W pierwszym numerze z kwietnia 1958 roku znalazła się informacja, że pismo poświęcone będzie „sprawom Łemków w kraju i na całym świecie”²⁰. Działacze OOŁ decyżę o powołaniu do życia pisma argumentowali tym, że imigracyjna prasa ukraińska podejmowała tematy dotyczące Łemków jedynie w sposób pobieżny, a „Lemkivski Visti” miały być w całości poświęcone sprawom łemkowskiej imigracji za oceanem oraz kwestiom dotyczącym Ukraińców i Łemków w Polsce. W gazecie był używany ukraiński język literacki oraz „gwara łemkowska”²¹ – choć redakcja wychodziła z założenia, że język ukraiński powinien być językiem wszystkich Ukraińców, więc w tym i Łemków²². W 1979 r. organizacja zaczęła wydawać w miejsce „Lemkivskich Visti” nowe pismo: „Lemkivszczyne”. Ukazuje się ono do dziś.

Przez cały okres działalności OOŁ wspierała finansowo ukrainofilów pozostających w Europie. Kiedy Łemkowie zaczęli wracać w swoje rodzinne strony, organizacja przekazywała pieniądze na cerkwie, m.in. w Gorlicach, Mokrem²³ czy Krynicy²⁴. Wspomagano także działalność naukową i edukacyjną. Dotowano centrum ukraińskich studiów na Harvardzie na wydanie *Encyklopedii Ukraińskiej*²⁵. Uczniom szkół w Bartoszycach i Złotorii, w których nauczano języka ukraińskiego, wysyłano paczki z używaną odzieżą, studentom przekazywano zaś pieniądze albo płótno na ubrania. Przeprowadzono zbiórkę na budowę szkoły w Białym Borze²⁶. Organizacja pomagała

¹⁷ J. Nalysnyk, *op. cit.*, s. 1.

¹⁸ AMŁ, Oddziały OOŁ, zbiory nieuporządkowane; B. Horbal, *op. cit.*, s. 295; zob. też: <http://www.lemko-ool.com/structure.html> [9.01.2013].

¹⁹ *Відбувся величавий лемківський зїзд*, „Лемківські вісті” November 1958, nr 5, vol. 1, s. 2.

²⁰ Zob.: „Лемківські вісті” April 1958, nr 1, vol. 1.

²¹ Autor nie pisze o języku łemkowskim, a o gwarze.

²² *Наца газета*, „Лемківські вісті” April 1958, nr 1, vol. 1, s. 1; zob. też: *50 чисел „Лемківських вістей”*, „Лемківські вісті” August, 1962, nr 8(50), vol. 5, s. 3.

²³ S. Howansky, *2-ий Відділ OOL, Йонкерс, Н. Й.*, s. 60.

²⁴ D. Kulik, *11-ий Відділ Лемківщини Організації Оборону у Вотервліт, Н. Дж.*, [w:] *XXIII Крайовий З’їзд*, s. 95-96; *idem*, *11-ий Відділ OOL, Вотервліт, Н. Й.*, [w:] *XXV Крайовий З’їзд*, s. 87-88; J. Kowalczyk, *op. cit.*, s. 61.

²⁵ D. Kulik, *11-ий Відділ Лемківщини Організації Оборону в Вотервліт, Н. Й.*, s. 95-96; *idem*, *11-ий Відділ OOL, Вотервліт...*, s. 87-88.

²⁶ AMŁ, Działalność charytatywna, zbiory nieuporządkowane.

również ukraińskim sierocińcom i domom starców w Polsce i na Ukrainie²⁷. Pomoc finansową otrzymywały zespoły muzyczne z Łemkowszczyzny²⁸.

W 1976 r. OOŁ powołała do życia Fundację Badania Łemkowszczyzny (Lemko Research Foundation – LRF), która miała się zająć działalnością edukacyjną²⁹. LRF istnieje do dzisiaj i jest organizacją non-profit, która promuje badania nad historią, kulturą i tradycją osób ukraińsko-łemkowskiego pochodzenia. Fundacja wspiera studentów, współpracuje z instytucjami akademickimi, finansuje również publikacje książek, magazynów oraz innych materiałów dotyczących tematyki łemkowskiej. Ta aktywność była fundowana przez członków organizacji, sprzedaż publikacji i dochody z organizowanych imprez³⁰.

Ścisłe związane z ukraińskimi instytucjami jest muzeum łemkowskie (stworzone przez OOŁ). W obecnej formie istnieje ono od 7 listopada 1981 r. i ulokowane jest w pomieszczeniach Ukraińskiej Katolickiej Diecezji w Stamford, w tym samym budynku, w którym znajduje się Muzeum i Biblioteka Ukraińska. Jego celem jest dbanie o zachowanie pamięci o materialnej kulturze Łemków³¹.

Przez cały czas swojej działalności członkowie OOŁ kultywowali również pamięć o artystach ukraińskich i łemkowskich, przede wszystkim o: Tarasie Szewczenko³², Nikiforze³³ i Bohdanie Igorze Antonyczu³⁴. W trakcie pikników czy bali recytowano wiersze literackich klasyków. Szczególnie traktowano rocznice urodzin artystów.

²⁷ Z. Wojtowycz, *3 життя організації. Організація О Оборони Лемківщини в Америці відбула свій XXVII Крайовий З'їзд*, „Лемківщина” 2006, nr 4, s. 27.

²⁸ S. Howansky, *2-ий Відділ OOL, Йонкерс, Н. Й.*, s. 60-61. To tylko niektóre z przykładów działalności charytatywnej organizacji. Kiedy w Żdynie na Łemkowszczyźnie zaczęła odbywać się „Watra” wysłano z II Oddziału 3 tys. dolarów na jej rozbudowę. OOŁ bronił praw Łemków, sprzeciwiał się wprowadzaniu języka polskiego do łemkowskich szkół, niszczeniu domów narodowych i cerkwi oraz wysiedleniom, upominał się o rekompensatę za wyrządzone krzywdy i bronił praw człowieka. W 1986 r., kiedy zaszła potrzeba pomocy ucierpiałym w wyniku awarii w Czarnobyli, II Oddział zbierał pieniądze na „Fundusz Dzieciom Czarnobyli”. Wysłano 30 tys. dolarów ofiarom powodzi na Zakarpaciu z 1998 r. OOŁ zebrał wówczas również 800 funtów artykułów żywnościowych. Organizacja stawiała również w obronie praw swoich rodaków w polskich i amerykańskich urzędach, Archiwum Muzeum łemkowskiego w Stamford, CT, I. Hvozda, *Світова Федерація Лемків, „Лемківщина”* 1994, nr 1, s. 17-20; B. Horbal, *op. cit.*, s. 295.

²⁹ АОПООЛ w Passaicu, Powstanie i cele LRF, zbiory nieuporządkowane; M. Duplak, *Організація Оборони Лемківщини в Америці*, „Лемківщина” 1994, nr 1, s. 22.

³⁰ D. Howansky, *Lemko Organization Boosts Ukrainian Studies at Columbia Libraries*, „Лемківщина” 2006, nr 2, s. 25.

³¹ AMŁ, Geneza powstania Muzeum łemkowskiego, zbiory nieuporządkowane.

³² Zob. pr.: O. Pytlar, *Поклін Тарасові*, „Лемківщина” 1983, nr 1 1983, s. 1; P. Rojenko, *Т. Шевченко – духовий провідник українського народу*, „Лемківські вісті” March 1975, nr 3(200), vol. 18, s. 1,4.

³³ *Лемківський маляр Никифор*, „Лемківські вісті” November 1958, nr 5, vol. 1, s. 3; V. Pasika, *Никифор і його біль*, „Лемківщина” 1983, nr 4, s. 19-20; W. Pasika, *Мистці мученики-жертви темряви*, „Лемківщина” 1984, nr 3, s. 21.

³⁴ W 100-letnią rocznicę urodzin Antonycza poświęcono mu niemal cały numer „Lemkivshchynu”, zob.: „Лемківщина” 2009, nr 3; P. Lorata, *Богом обдарований поет з Лемківщини – Богдан-Ігор Антонич (у 70-річчя смерту: 1937-2007)*, „Лемківщина” 2007, nr 3, s. 6.

Organizowano wówczas bankiety oraz „wieczory twórczości”³⁵. W listopadzie 1960 r. w Yonkers stworzono Komitet Szewczenkowski, który miał uczcić rocznicę 100-lecia śmierci poety. Na wniosek Komitetu Rada Miasta Yonkers nadała nazwę parku przy Yonkers Avenue – Park im. Tarasa Szewczenki³⁶. Członkowie OOŁ zbierali też fundusze i brali udział w poświęceniu kamienia pod pomnik Tarasa Szewczenki w Waszyngtonie³⁷. W 1962 r. dzięki staraniom ukraińskiej społeczności i ojców Wasyla Ostaly i Petra Ohirka jedną z ulic w Auburn nazwano Shevchenko Ave³⁸. Przy oddziałach powstawały też chóry, zespoły muzyczne i taneczne – nawiązujące swoją działalnością do tradycji ukraińskiej³⁹.

W 1973 r. założono Światową Federację Łemków (World Lemkos' Federation), której celem było zjednoczenie łemkowskiej społeczności, by była na tyle silna, żeby wpływać w imieniu Łemków żyjących w państwach komunistycznych na ich władze oraz na międzynarodowe instytucje, zwłaszcza Organizację Narodów Zjednoczonych. OOŁ współpracowała ponadto z wieloma organizacjami ukraińskich Łemków oraz Ukraińców w USA, Kanadzie, Polsce i na Ukrainie⁴⁰: jest członkiem Światowego Kongresu Ukraińców, Ukraińskiego Kongresowego Komitetu Ameryki (UKKA) oraz Światowej Federacji Ukraińsko Łemkowskiego Zjednoczenia. OOŁ brała udział w zjazdach innych organizacji: Spółki Ukraińskiej Młodzieży (SUM) i Organizacji Obrony Czterech Swobód Ukrainy⁴¹. Działacze OOŁ brali aktywny udział w obchodach 1000-lecia chrztu Rusi-Ukrainy, w manifestacjach za odnowieniem wolnej Ukrainy i przyłączenia do niej Łemkowszczyzny⁴². Wysłano wiele listów do amerykańskich senatorów, kongresmanów i prezydenta, by uznali suwerenność Ukrainy⁴³. Ponadto w organizacji są lub byli członkowie, którzy walczyli w szeregach Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA). Liderzy OOŁ uczestniczyli także w Krajowych Zjazdach Towarzystwa Wojaków UPA. Uroczyscie była obchodzona również rocznica stworzenia UPA⁴⁴. Zwolnionych z więzienia członków UPA wspomagano materialnie⁴⁵.

³⁵ Zob. m.in.: W. Kikta, *3 життяя 5-го Відділу OOL в Ірвінґтоні, Н. Дж.* (1957-1992), s. 79; *idem*, *5-ий Відділ OOL, Ірвінґтоні, Н. Дж.*, s. 75.

³⁶ *Проект пам'ятника Т. Шевченкові у Йонкерсі*, „Лемківські вісті” March 1962, nr 3(45) vol. 5, s. 1.

³⁷ Zob. AMŁ, *Działalność kulturalna OOŁ*, zbiory nieuporządkowane.

³⁸ O. Chalupa, *23-ий Відділ OOL, Аубурн, Н. Й.*, s. 95. Jest to krótka uliczka, przy której stoją 4 domy.

³⁹ J. Krawczyszyn, В. Buhwak, *8-ий Відділ Організації Оборону Лемківщини в Чикаго, Ілл.*, s. 89; J. Krawczyszyn, *8-ий Відділ OOL, Чикаго, Ілл.*, s. 67, 81.

⁴⁰ D. Howansky, *Organization for the Defense of Lemko Western Ukraine Commemorates 70th Anniversary*, „Лемківщина” 2006, nr 4, s. 13.

⁴¹ Z. Wojtowycz, *3 життяя організації*, s. 27.

⁴² W. Matlaga, *4-ий Відділ OOL, Елізабет, Н. Дж.*, [w:] *XXIII Крайовий З'їзд*, s. 75.

⁴³ AMŁ, *zbiory nieuporządkowane*.

⁴⁴ *УПА і Лемківщина*, „Лемківські вісті” August 1962, nr 8(50), vol. 5, s. 1.

⁴⁵ O. Chalupa, *23-ий Відділ OOL, Аубурн...*, s. 95.

Współpraca między organizacjami przebiegała również na poziomie lokalnym. Wraz z ukraińskimi działaczami II Oddział OOŁ zbudował Dom Ukraińskiej Młodzieży, gdzie miały swoje siedziby wszystkie ukraińskie organizacje, sobotnia ukraińska „Ridna Szkoła”, a także ukraińska kasa kredytowa – Kredytivka Suma⁴⁶. Oddział w Passaicu również dzieli budynek Centrali Ukraińskiej z innymi organizacjami. Członkowie OOŁ starali się współpracować ze wszystkimi ukraińskimi działaczami, Kościołami, Ukraińskim Domem Narodowym, Sojuzem Ukrainok, OBWUA, Plast i innymi. Aktywiści wszystkich tych społeczności czuli się Ukraińcami. Nie różniły ich poglądy i cele polityczne. Spotykali się w szkołach i cerkwiach. Dlatego ich znajomości się zacieśniały, co przeradzało się często we wspólną aktywność społeczno-polityczną⁴⁷.

W Ameryce politycznym rywalem OOŁ był Lemko-Sojuz, którego działacze byli zwolennikami poglądów nazywanych na łamach prasy OOŁ „moskwofilskimi”. Krytyczne teksty ukazywały się zwłaszcza w okresie wydawania „Lemkivskich visti”, przede wszystkim zaraz po stworzeniu tego wydawnictwa i do połowy lat 60. XX w. Później, gdy redakcję przeniesiono do Kanady, zaczęto bardziej się skupiać na kwestiach dotyczących Łemków żyjących w Europie. Rywalizacja między tymi łemkowskimi organizacjami wynikała de facto ze ścierania się dwóch opcji politycznych: proukraińskiej i prorosyjskiej. Konflikt dotyczył przede wszystkim poglądów politycznych i interpretacji historii. Aktywiści związani z Lemko-Sojuzem są krytyczni przede wszystkim wobec poglądu, że Łemkowie wywodzą się z Rusi-Ukrainy.

OOŁ od początku działalności stawiała sobie za jeden z głównych celów uświadamianie Łemkom ukraińskiej tożsamości narodowej. W 1961 r. w „Lemkivskich Vistiach” ukazał się artykuł, w którym tłumaczono, że potrzebą stworzenia organizacji była właśnie nieświadomość Łemków – zarówno tych, którzy wyjechali, jak i tych, którzy zostali w ojczyźnie – oraz obrona przed innymi koncepcjami narodowościowymi:

Działalność Organizacji Obrony Łemkowszczyzny trzeba będzie prowadzić tak długo, jak długo Łemkowszczyzna będzie oderwana od Ukrainy, tak jak długo wśród Łemków będzie istnieć moskwofilstwo⁴⁸.

OOŁ w trakcie przemian ustrojowych w Europie Wschodniej na przełomie lat 80. i 90. XX w. znalazła się w znacznie lepszej sytuacji niż Lemko-Sojuz. Anty-moskiewska postawa ukrainofilskiej organizacji pozwoliła pozostać wiarygodną i dalej walczyć o sprawę Ukrainy. Do dziś na łamach prasy OOŁ i w wypowiedziach członków żyje

⁴⁶ S. Howansky, *2-ий Відділ ООЛ, Йонкерс, Н. Й.*, s. 61.

⁴⁷ АОШООЛ, Organizacje ukraińskie w Passaicu i okolicach, zbiory nieuporządkowane.

⁴⁸ *Мета і завдання ООЛ, „Лемківські вісті”* May 1961, nr 6(36), vol. 4, s. 3.

wspomnienie narodowych tragedii Łemków⁴⁹. Przypominają oni o akcji „Wisła”⁵⁰, obozie w Talerhofie⁵¹ i Jaworznie⁵². Ku czci ofiar tych wydarzeń w USA odbyło się wiele imprez. Dwudziestego września 1987 r. IV, V i VII Oddział OOŁ wspólnie upamiętniły 40. rocznicę wysiedlenia z Łemkowszczyzny. Z inicjatywy OOŁ w lutym 1997 roku stworzono krajowy komitet dla upamiętnienia 50-lecia akcji „Wisła” oraz 55-lecia założenia UPA⁵³.

Tego typu inicjatyw aktywiści OOŁ podejmują się przy okazji każdej rocznicy tych wydarzeń, integrując się z Ukraińcami z innych organizacji. Tak było też 23 września 2006 r., kiedy odbył się XXVII Zjazd OOŁ w Domu Ukraińskiej Młodzieży w Yonkers⁵⁴. Jednym z głównych zadań nowo wybranej rady OOŁ było zorganizowanie kolejnej okrągłej rocznicy akcji „Wisła” – tym razem 60., która przypadała na 2007 r. We wszystkich oddziałach OOŁ miały miejsce panahydy i akademie⁵⁵. Jednym z ostatnich powodów do uroczystego spotkania się wielu ukraińskich organizacji był bankiet z okazji 75-lecia istnienia I Oddziału OOŁ, który odbył się 8 listopada 2008 r. w Ukraińskim Domu Narodowym w Nowym Jorku. Przybyło około 200 osób. Gośćmi byli przedstawiciele politycznych i społecznych ukraińskich organizacji, przedstawiciele innych oddziałów OOŁ i duchowni z nowojorskich Cerkwi, do których uczęszczali działacze⁵⁶.

W 2006 r., kiedy Lemko-Sojuz istniał już tylko w szczątkowej formie, M. Duplak w swoim wystąpieniu na XVII Krajowym Zjeździe OOŁ zwróciła uwagę, że największą zasługą jej organizacji było „oczyszczenie łemkowskiego ruchu z wrogich Ukrainie elementów – moskwofilstwa, politycznego rusinizmu, łemkowskiego separatyzmu – to w końcu pomogło stworzyć jedyny ukraiński łemkowski ruch na świecie”⁵⁷. Do tematu przynależności narodowościowej Łemków nawiązywał też Zenon Halkowycz. W 2008 r. stwierdzał: „Do niedawna byliśmy Ukraińcami z łemkowskiego rodu. Teraz mówią, że Łemkowie są Rusinami, nie Ukraińcami, co

⁴⁹ Zob. *Малий ювілей „Лемківських вістей”*, „Лемківські вісті” April 1959, nr 4(10), vol. 2Y., s. 1.

⁵⁰ *Відзначили 60-ліття акції „Вісла”*, „Лемківщина” 2007, nr 3, s. 29-31 [dwa podartykuły]; V. Huk, *Відзначення 60-ої річниці акції „Вісла”, започатковані 27 квітня ц.р. у Варшаві, продовжувалися у Перемишлі, де Об’єднання українців у Польщі провело ряд заходів*, „Лемківщина” 2007, nr 2, s. 3-4 (przedruk z „Наше Слово 2007.05.06”, nr 18(2596)).

⁵¹ Zob. m.in.: P. Lopata, *Телергоф*, „Лемківщина” 1999, nr 2, s. 14-16.

⁵² Zob. m.in.: H. Lemko, *Концтабір у Яворжні*, „Лемківщина” 1982, nr 2(13), s. 10; D. Howansky, *Searching for the Jaworzno concentration camp*, „Лемківщина” 2007, nr 2, s. 18-21; *Польська катвня Яворжно*, „Лемківські вісті” April 1975, nr 4(201), vol. 18, s. 1, 4.

⁵³ M. Duplak, *Марія Дупляк: голова*, [w:] *XXV Крайовий З’їзд*, s. 42.

⁵⁴ D. Howansky, *op cit.*, s. 11; Z. Wojtowycz, *З життя організації*, s. 26.

⁵⁵ Z. Halkowycz, *Підсумки останніх 8 років*, „Лемківщина” 2007, nr 4, s. 2.

⁵⁶ *75-ліття 1-го Відділу Організації Оборони Лемківщини в Ію Йорку*, „Лемківщина” 2008, nr 4, s. 29.

⁵⁷ M. Duplak, *Привіт СФУЛО*, „Лемківщина” 2006, nr 4, s. 30.

jest historycznie i politycznie nieprawdziwe”⁵⁸. Wypowiedź ta świadczy, że wśród Łemków – również tych na emigracji – nadal istnieją spory dotyczące przynależności narodowej. Nie jest to jednak obecnie konflikt o miano najważniejszej imigracyjnej organizacji łemkowskiej, która miałaby decydujący wpływ na kształtowanie poglądów politycznych Łemków w Ameryce. Działacze OOŁ traktują Lemko-Sojuz jako organizację praktycznie nieistniejącą, sami natomiast też poprzez spadek liczby członków odczuwają coraz większe trudności, by nawiązywać stopniem aktywności do wcześniejszych lat.

Najistotniejszym z przedsięwzięć powziętych przez OOŁ w XXI w. jest organizacja w USA łemkowskiej „Watry”. Z powodu narastających trudności związanych z organizowaniem mniejszych imprez, organizacja skupiła się na stworzeniu jednego, ale większego wydarzenia, którym jest właśnie „Watra”. Jej pierwsza edycja odbyła się w 2001 r. w Ellenville w stanie Nowy Jork na terenie Ukrainian American Youth Association (SUM)⁵⁹. Festiwal od tamtego czasu zdążył już nabrać cyklicznego charakteru i na stałe wpisał się w kalendarz najważniejszych wydarzeń łemkowskich imigrantów. W trakcie tego dwu- lub trzydniowego wydarzenia odbywają się koncerty, wykłady, jarmark, upamiętniane są ważne dla Łemków wydarzenia historyczne⁶⁰. Jest to też okazja do dyskusji między działaczami, którzy licznie przybywają do Ellenville.

Oprócz podtrzymania tradycji „Watr” obecne cele, jakie stawia sobie organizacja, to:

[...] organizowanie Ukraińskich Łemków w odpowiednie społeczności, nadzorowanie kulturowej i edukacyjnej pracy wśród nich oraz rozwijanie ukraińskiej kultury, języka, muzyki, hafciarstwa, religijnych, świeckich i narodowych tradycji⁶¹.

Przewodniczącym Krajowej Rady OOŁ jest od 2013 r. Mark Howański. Uważa on, że współcześnie najważniejsze jest to, że organizacja i jej członkowie są nadal zobligowani do niesienia moralnej i materialnej pomocy Łemkom żyjącym na Ukrainie, w Polsce (na Łemkowszczyźnie) i gdziekolwiek indziej, gdzie żyją Łemkowie i są w potrzebie⁶². Na zakończenie podsumowania 8 lat swojego przewodnictwa Krajowej Radzie OOŁ

⁵⁸ *Branch 1 of Lemko Association Celebrates 75th Anniversary*, „The Ukrainian Weekly” November 30, 2008, nr 48, s. 16.

⁵⁹ Z. Halkowycz, *op. cit.*, s. 1; *First Annual Lemko Vatra Held at SUM Resort in Ellenville*, „The Ukrainian Weekly” July 15, 2001, s. 9; D. Howansky, *Fourth Annual Lemko Vatra in U.S. Shows off Culture of Lemkivshchyna*, „The Ukrainian Weekly” July 25, 2004, s. 13; S. Howansky, A. Khomyk, *Newly Constructed Lemko Chapel Blessed during Annual Lemko Vatra*, „The Ukrainian Weekly” 24 July 2005, s. 11; S. Howansky, *Sixth Annual Lemko Vatra is Held in Ellenville, N.Y.*, „The Ukrainian Weekly” September 10, 2006.

⁶⁰ S. Howansky, *VII Лемківська „Ватра” в США*, „Лемківщина” 2007, nr 3, s. 24-25, S. Howansky, *Горіла ватра...*, „Лемківщина” nr 3 2006, s. 24.

⁶¹ Z. Halkowycz, *What is the OOL?*, „The Ukrainian Weekly” June 13, 2004, No. 24, s. 11.

⁶² *Idem*, *What is the OOL?*, „The Ukrainian Weekly” June 13, 2004, No. 24, s. 11.

wystosował on do czytelników „Lemkivshchyny” odezwę: „Szanowni bracia i siostry Łemkowie! Pamiętajmy, kim jesteśmy przede wszystkim – Ukraińcami”⁶³. Liderzy OOŁ zawsze wygłaszali podobne deklaracje. Jarosław Krawczyszyn i B. Buhwak we wspólnym artykule określali swoją grupę społeczną jako „Ukraińcy-Łemki”⁶⁴. Stefan Howansky pisał o działalności swojego oddziału, która miała się przyczynić do tego, „by Łemkowszczyzna stała się wolną częścią naszej Matki-Ukrainy”⁶⁵. Wasyl Majkowycz posługiwał się zwrotem „Ukraińska ziemia Łemkowszczyzny”⁶⁶. Wasyl Matlaga pisał o „tutejszych Ukraińcach z Łemkowszczyzny”⁶⁷. M. Duplak określała Łemkowszczyznę „częstką ukraińskiej ziemi”⁶⁸.

Organizacja współcześnie coraz bardziej boryka się z problemem małej liczby osób młodej generacji w jej szeregach. Zdaniem przewodniczącego niewielu z nich angażuje się w działalność na rzecz swojej społeczności. Liderzy oddziałów pełnią swoje funkcje często od kilkunastu, a niektórzy nawet przeszło 30 lat, co wskazuje, jak trudno o następców, którzy chcieliby przejąć ich obowiązki⁶⁹. OOŁ mimo tych trudności pozostaje aktywnie działającą organizacją, która wciąż szerzy ukraińską tożsamość wśród Łemków i dąży do kultywowania ukraińskich tradycji wśród imigrantów.

Ukrainian Identity of Lemkos by the Example of Activity of the Defense Organization of Lemko Western Ukraine in America

Abstract

The Organization for Defense of Lemko Western Ukraine in America, Inc. (OOL) is one of the oldest and most influential Lemkos organizations in the United States. It was necessary for them to help families in the homeland. Material assistance was donated in large part to Ukrainian schools, churches, artistic ensembles, and Ukrainian educational institutions. OOL was formed in 1936 in Philadelphia and began to publish the monthly „Lemkivskiy Dzvin”. With the arrival of the Second World War, OOL halted its activities. In 1958 OOL began to publish the monthly „Lemkivski Visti”. Having its own press organ OOL grew significantly during this time. It founded new branches, as well as increased the number of fundraisers to help the Lemko region, increased the number of subscribers to the newspaper. The National Council of OOL in 1976 called to life the Lemko Research Foundation. From 1979 OOL publish „Lemkivshchyna” in place of „Lemkivski Visti”.

⁶³ *Idem*, Підсумки останніх 8 років, s. 2.

⁶⁴ J. Krawczyszyn, B. Buhwak, 8-ий Відділ Організації Оборону Лемківщини Чикаго, Ілл., [w:] XXIII Крайовий З'їзд, s. 88.

⁶⁵ S. Howansky, 2-ий Відділ OOЛ, Йонкерс, Н. Й., [w:] XXV Крайовий З'їзд, s. 62.

⁶⁶ W. Majkowycz, 22-ий Відділ Організації Оборону Лемківщини в Сиракюзах, Н. Й., [w:] XXIII Крайовий З'їзд, s. 106.

⁶⁷ W. Matlaga, 4-ий Відділ OOЛ, Елізабет, Н. Дж., s. 74.

⁶⁸ M. Duplak, Організація Оборони Лемківщини в Америці, s. 22.

⁶⁹ Z. Halkowycz, *op. cit.*, s. 2.

Under the direction of OOL exists the Ukrainian Lemko Museum in Stamford. Members of the organization call themselves as Ukrainians. In their opinion Lemkivshchyna is a part of Ukraine.